

Т. О.Сусол, О. В. Гарбар

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008.

Тетерів – річка в Україні, на Придніпровській височині і Поліссі. Права притока Дніпра (впадає у Київське водосховище). Довжина 385 км, площа басейну 15300 км². Тече в межах Чуднівського, Романівського, Житомирського, Коростишівського, Радомишльського районах Житомирської області та Іванківського району Київської області. Середня швидкість течії 0.3 - 0.5, на порогах зростає до 1 - 2.5 м/с. Дно річки піщане, на плесах – глинисто-піщане, місцями кам'янисте. На р. Тетерів споруджено ряд водосховищ. І хоча Тетерів єдине джерело водопостачання міста, сюди ж скидається значна частина недостатньо очищених стоків [1].

Молюски, або м'якотілі, утворюють окремий тип тварин, які походять від кільчастих черв'яків. До молюсків належать переважно водні, рідше наземні тварини [3].

Двостулкові, або Пластинчастозяброві (Bivalvia) – клас молюсків найхарактерніші особливості будови яких – наявність мушлі з двох стулок, розташованих обабіч тіла, а також практично повна редукція голови і всіх пов'язаних з нею утворень, включно із радулою. Двостулкові – виключно водна група, живуть як у солоних, так і в прісних водоймах, зустрічаються переважно на глибині до 100 метрів. Двостулкові молюски – природні фільтратори води [3].

Перлівниці (Unio) – рід прісноводних двостулкових молюсків середнього розміру, що належать до родини Unionidae. Володіють міцною черепашкою, добре розвиненою, з одним двома зубцями. Зовнішні напівзйбра ззаду до кінця зростаються з мантиєю, верхній і нижній сифони розділені перегородкою [6].

Перлівниці (Unionidae) є біофільтраторами водних об'єктів, живляться зваженими у воді частинками органічних речовин і дрібним планктоном, і тому відіграють істотну роль у біологічному очищенні вод [2,4].

Традиційно для визначення видів роду Unio використовується будова замка [2, 5], наприклад, відомо, що в правій стулці *Unio pictorum* над переднім зубом є додатковий рудиментарний зуб у вигляді тонкої пластинки, а в *Unio tumidus* такий додатковий зуб відсутній.

Беззубка або жабуриця (Anodonta) – рід прісноводних двостулкових молюсків. Черепашка складається з двох стулок. Вона видовжено-овальної форми, у більшості видів тонкостінна. Стулки однакові. Стулкові зубці у беззубок відсутні. Мантия утворює лише зачаткові сифони [3].

Ці молюски живуть на дні до половини замулюючись у мулистий ґрунт. Передній кінець тварини заокруглений, а задній дещо загострений. За допомогою ноги беззубка може повільно повзати по дну (20-30 см/год). Якщо її потурбувати, вона швидко втягне ногу і за допомогою двох м'язів закриває черепашку [3].

Двостулкові молюски родини Unionidae складають значну частину біомаси макрозообентосу річок, ставків, озер [2].

Метою роботи було встановити особливості видового різноманіття та популяційної структури малакокомплексів р. Тетерів (Чуднівський район).

Матеріалом роботи слугували власні збори молюсків.

Збір, транспортування та утримання здійснювали за загальноприйнятими методиками [4]. Ідентифікація молюсків здійснена згідно останніх уявлень щодо системи двостулкових.

У результаті дослідження у р. Тетерів у межах Чуднівського району виявлено чотири види двостулкових молюсків: *Anodonta cygnea*, *Unio pictorum*, *Unio cornutum*, *Unio tumidus*. Оскільки кліматичні умови у літньо-осінній період 2015 р. були вкрай несприятливими для молюсків, для з'ясування реальної структури малакокомплексів на цій ділянці течії р. Тетерів необхідно продовжити дослідження.

Література

1. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: в 11 т. / Наукове Товариство ім. Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк; Львів: Молоде життя, 1954–2003.
2. Жадин В. И. Семейство Unionidae / В. И. Жадин// Фауна СССР М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1938. – Т. 4, вып. 1: Моллюски. – 169 с.
3. Натали В.Ф. Зоология беспозвоночных / В.Ф. Натали. – М.: Просвещение, 1975. – 487 с.
4. Стадниченко А. П. Фауна України. Перлівниці. Кулькові (Unionidae, Cycladidae)/ А. П. Стадниченко. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 29. – Вип. 9. – 384с.
5. Старобогатов Я. И. Тип Mollusca – моллюски / Я. И. Старобогатов //Определитель пресноводных беспозвоночных (кроме насекомых) Европейской части СССР. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – С.50-65.
6. Шарова И.Х. Зоология беспозвоночных / И.Х. Шарова. – М.: Владос, 2002. – 594 с.

УДК: 594.32:591.5

ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ THEODOXUS FLUVIATILIS РІЧКИ СЛУЧ

Ю. В. Тарасова, С. М. Поломаренко

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

У світовій фауні прісноводних та частково солонуватоводних представників лунок (моллюсків роду *Theodoxus*) нараховується значна кількість видів – приблизно 30-40. В Україні цей рід представлений трьома видами – *Th. fluviatilis* (Linnaeus, 1758), *Th. danubialis* (C. Pfeiffer, 1828), *Th. astrachanicus* Starobogatov in Starobogatov, Filchakov, Antonova et Pirogov). У річці Случ наявний лише один вид – *Th. fluviatilis*.

Матеріалом роботи слугували власні збори за період жовтень–листопад 2015 р. Обстежено 15 популяцій *Th. fluviatilis* з р. Случ. Зібрано і опрацьовано 220 екз. моллюсків.

Лунки – роздільностатеві тварини. Гонада лежить у верхніх завитках їх черепашки. Статева система складається з чотирьох відділів: гонадального (яєчник, яйцепровід, сім'яник, сім'япровід), піалального (білкова, шкаралупова залози, простата), простального (піхва, сім'яприймач, копулятивна сумка), цефалоподіального (копулятивний орган) [1].

До складу чоловічої статевої системи лунок входять сім'яник, сім'япровід, простата та копулятивний орган. Сім'яник розміщений у верхніх обертах черепашки. Він трубчастий, утворений численними пухирцями різної форми, які відкриваються у тоненький сім'япровід, вистелений зсередини миготливим епітелієм. Далі він проходить під кишкою та сильно розширюється, утворюючи масивну простату. Остання – це велика мішкоподібна овальної форми залоза. Вона майже повністю розміщена у мантийній порожнині. Утворена простата одношаровим епітелієм, багатим на залозисті та миготливі клітини. Передній кінець простати різко звужується та переходить у тонку трубку – сім'япровід. Він відкривається чоловічим статевим отвором біля анального отвору безпосередньо у мантийну порожнину. Далі чоловіча статева система продовжується сім'яною борозною, що проходить по стелі мантийної порожнини аж до її переднього краю, а потім – по зовнішньому краю копулятивного органа до його вершини. Копулятивний орган знаходиться на голові біля основи правого щупальця, має циліндричну форму та рівномірно звужується у напрямку до свого вільного кінця [2].

Жіноча статева система складається з яєчника, яйцепроводу, білкової та шкаралупової залоз, сім'яприймача, копулятивної сумки, піхви та кристалізаційної сумки [3]. Яєчник овальної форми, займає верхні оберти черепашки. Утворений він фолікулами, в яких дозрівають яйцеклітини. Багаточисельні яйцевивідні канали відкриваються у вузький довгий яйцепровід, вистелений миготливим епітелієм. Яйцепровід розширюється, утворюючи товсту залозисту масу. Передня частина її являє собою білкову залозу, а задня – залозу шкаралупову, які щільно